

Tjelesnost: filozofija, religija, umjetnost

Uz temu

Tjelesnost je osnovni element ljudske egzistencije. Riječima Hansa Jonasa, tijelo je »polazište naše najobuhvatnije i najopćenitije ekstrapolacije u cjelinu zbiljnosti«,¹ a prema Mauriceu Merleau-Pontyju, »vlastito je tijelo u svijetu kao srce u organizmu: ono neprekidno održava u životu vidljivi prizor, ono ga oživljava i iznutra hrani, ono tvori s njime jedan sistem«. ² Temeljna filozofijska pitanja – o čovjeku i svijetu te o njihovoj naravi i međuodnošenju – nužno uključuju pitanja o tjelesnosti. Primjerice, kad definiramo što je to čovjek, odnosno što je to ljudski, a posebno osobni identitet, moramo krenuti od njegova tjelesnog aspekta, jer se na taj način određuje osnova svakog identiteta, tzv. »numerički identitet«. Naravno, utvrđuje se i ono što je »dublje« od tijela, »nevidljivi« genetski identitet, kao i ono što je »šire« od tijela, »neuhvatljiva« tjelesno i duhovno zasnovana struktura koju nazivamo »osobnošću«, ali opipljivo fizičko tijelo, organizam, uvijek predstavlja neizbježnu i neukidivu osnovu.

Međutim, zapadnjačka filozofija, koja je sudjelovala u izgrađivanju kulture Zapada, imala je ambivalentan odnos prema tjelesnosti. Usprkos filozofima koji su u različitim kontekstima promišljali problematiku tjelesnosti ili je čak stavljali u prvi plan, povijest filozofije snažno je obilježena marginaliziranjem i potiskivanjem tjelesnosti, od antike i srednjega vijeka, preko novovjekovne epohe, do suvremenosti.

Tek u dvadesetom stoljeću, osobito u njegovoj drugoj polovici, počeli su se u filozofijski »mainstream« probijati glasovi koji su ukazali na zablude »bes-tjelesnog filozofiranja« te je problem tjelesnosti postao ravnopravnim filozofijskim problemom. Dovoljno je spomenuti filozofe kao što su fenomenolozi Maurice Merleau-Ponty i Hermann Schmitz, antropolozi Helmuth Plessner i Arnold Gehlen, poststrukturalisti Michel Foucault i Gilles Deleuze te feminističke teoretičarke Judith Butler i Elizabeth Grosz. Tome treba priključiti i one mislitelje koji spadaju u klasike zapadnjačke filozofije, a u čijim se djelima danas pronalazi uporišta za ponovno i drugačije promišljanje tjelesnosti (od Aristotela i Epikura, preko Spinoze, Humea, Rousseaua, Marxa i Nietzschea, do Husserla, Heideggera i Sartrea). Bilo da se radi o reinterpretaciji povijesti filozofije pod vidom tjelesnosti, u kojoj se mnoge teorije, teze i djela iz prošlosti ukazuju u novom svjetlu, ili o utemeljenju i usustavljanju

1

Hans Jonas, *Das Prinzip Leben. Ansätze zu einer philosophischen Biologie*, Suhrkamp, Frankfurt/M. 1997., str. 46.

2

Maurice Merleau-Ponty, *Fenomenologija percepcije*, Veselin Masleša – Svjetlost, Sarajevo 1990., str. 241.

»filozofije tjelesnosti«, ako ne kao zasebne filozofijske discipline, onda kao značajnog polja filozofijskih istraživanja – u ovoj se »rehabilitaciji tjelesnosti« angažiraju gotovo sva područja filozofije, od ontologije, antropologije, epistemologije i filozofije uma, preko antropologije, etike i bioetike, socijalne i političke filozofije, do estetike, filozofije kulture i filozofije roda, kao i razni suvremeni filozofijski pravci i pristupi. U svakom slučaju, bilo da se na općenitijoj razini govori o tjelesnoj dimenziji ljudskoga bivanja ili da se naglasak stavlja na pojedine aspekte tjelesnosti kao što su zdravlje i seksualnost, sa svim teorijskim i praktičkim implikacijama, pitanje tjelesnosti za filozofiju danas predstavlja veliki izazov.

Osim toga, »korporealni zaokret« nije svojstven samo filozofiji, nego i drugim sferama teorije, prakse i stvaralaštva, uključujući kako holistički usmjerene prirodne znanosti te društvene i humanističke znanosti poput psihologije, teologije i kulturologije, tako i socijalno-ekonomsko-političku teoriju, rodne studije te umjetnost.

* * *

Te činjenice i takva razmišljanja naveli su Hrvatsko filozofsko društvo da svoj redovni godišnji simpozij 2014. godine posveti temi tjelesnosti.

Na simpoziju *Filozofija i tjelesnost*, održanom u Zagrebu od 27. do 29. studenoga 2014.,³ izloženo je pedesetak referata o raznim aspektima tjelesnosti sagledanima iz različitih rakursa (filozofija, teologija, psihologija, sociologija, politologija, pravne znanosti, medicina, kineziologija, mediologija, kulturologija i teorija umjetnosti), popraćenih intenzivnim diskusijama,⁴ tako da se može zaključiti da je uspješno realiziran proklamirani cilj organizatora simpozija da se »u prvom redu, (...) dovede do riječi što je filozofija govorila o tjelesnosti i što ona uopće ima reći o tome«, ali i da se otvori »prostor za ne-filozofijske, znanstvene i svjetonazorske stavove koji nude relevantne odgovore na pitanje o tijelu i tjelesnosti, te u interakciji s filozofijom doprinose cjelovitom sagledavanju i artikuliranju ove problematike«.⁵

* * *

Tematski blok »Tjelesnost: filozofija, religija, umjetnost«, koji objavljujemo u ovom broju *Filozofskih istraživanja*, pokušaj je da se »otjelovi« i za budućnost sačuva barem dio plodonosnih rasprava sa simpozija *Filozofija i tjelesnost*. U tematu, naime, publiciramo izbor radova nastalih na temelju izlaganja održanih na simpoziju, s izuzetkom jednog članka.⁶

Kao urednik ovog tematskog bloka želio bih ne samo da on naiđe na čitateljsku pažnju u filozofijskoj, znanstvenoj, akademskoj i široj javnosti, nego i da bude prepoznat kao izraz kontinuiteta u razmatranju problematike tjelesnosti na stranicama *Filozofskih istraživanja*. Uz veći broj zasebnih tekstova koji su se ticali tjelesnosti, a objavljeni su ili u stalnoj rubrici »Studije« ili u blokovima o različitim temama,⁷ podsjećam na dva tematska bloka u našem časopisu koja su se eksplicitno i ekstenzivno bavila tjelesnošću: »Rehabilitiranje tjelesnosti« urednika Zdravka Radmana (br. 58, 3/1995) te »Tjelesnost i normativnost« (br. 84, 1/2002) pod mojim uredništvom.

Konstatacija, koju sam iznio 2002., da »i kod nas polako raste zanimanje za ovu problematiku, iako je broj objavljenih radova i rasprava simpozijuskog tipa, kao i domaćih teoretičara zainteresiranih za ovo područje, još uvijek

vrlo skroman«,⁸ i dalje važi, kao što stoji i konstatacija, koju je 1995. iznio Zdravko Radman, da nam predstoji »nimalo jednostavno i nipošto pravocrtno ispitivanje kroz koje smo prisiljeni revidirati niz ustaljenih predodžbi o prirodi tjelesnog«. ⁹ Međutim, to ne znači da se na planu »filozofije tjelesnosti« nisu dogodili određeni napreci, i kod nas i na svjetskoj razini. O tome, među ostalim, svjedoče kvantitativni i kvalitativni pokazatelji vezani uz simpozij *Filozofija i tjelesnost* te uz članke koje objavljujemo u ovom broju *Filozofskih istraživanja*.

Premda smo naslovom ovog tematskog bloka sugerirali probleme i perspektive koji u njemu dominiraju – poigravajući se pritom s hegelovskom trijadom apsolutnog duha: *umjetnost, religija, filozofija* – i temat u cjelini i pojedini članci nadilaze okvire navedenih područja, čime se polivalentnost teme tjelesnosti prelijeva u pluriperspektivnost pristupa tjelesnosti. Stoga se nadam da izbor studija koji donosimo odražava ono što bi trebao biti imperativ promišljanja tjelesnosti danas: filozofsku dubinu i interdisciplinarnu širinu.

Hrvoje Jurić

3
Usp. programsku publikaciju simpozija: Hrvoje Jurić (ur.), *Filozofija i tjelesnost*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2014.

4
Usp. iscrpan izvještaj o simpoziju: Marko Kučan, Luka Perušić, »Simpozij *Filozofija i tjelesnost*«, *Filozofska istraživanja*, 136 (4/2014), str. 678–684.

5
H. Jurić (ur.), *Filozofija i tjelesnost*, str. 7–8.

6
Rad Dušana Ristića i Dušana Marinkovića nije izložen na simpoziju *Filozofija i tjelesnost*, ali su njegovo zaprimanje od strane redakcije i pozitivne recenzentske ocjene koincidirali s pripremom ovog tematskog bloka u koji se članak svojom temom nedvojbeno uklapa.

7
Usp. npr. tematske blokove »Um i svijet« urednika Zdravka Radmana (br. 102, 2/2006) te »Filozofija slobodnog vremena i sporta II.« urednice Ivane Zagorac (br. 115, 3/2009).

8
Hrvoje Jurić, »Tjelesnost i normativnost. Uz temu«, *Filozofska istraživanja*, 84 (1/2002), str. 3–4.

9
Zdravko Radman, »Rehabilitiranje tjelesnog. Uz temu«, *Filozofska istraživanja*, 58 (3/1995), str. 355.